

دهکده‌زیستی پایدار در حوضه آبخیز سیدعلی

فاطمه گنج‌بخش^۱ و مهدی کلاهی^{۲*}

تاریخ دریافت: ۲۰ اسفند ۱۳۹۸ تاریخ پذیرش: ۷ تیر ۱۳۹۹

چکیده

علیرغم مالکیت انحصاری و همچنین پتانسیل بالای طبیعت حوضه آبخیز سیدعلی بخش رضویه شهرستان مشهد، ولی بعثت محرومیت ساکنان آن و فقر شدید امکانات، پایداری زیستی اهالی حوضه، بسیار مورد تهدید است. این پژوهش در سال ۱۳۹۸ و با هدف بررسی جنبه‌های مختلف دهکده‌زیستی پایدار و نیز واکاوی برخورداری از موهب طبیعی جهت رسیدن به استقلال نسبی در بعد معیشت انجام شد. جامعه آماری این پژوهش زنان و مردان بالای ۱۸ سال در دهکده سیدعلی واقع در بخش رضویه شهرستان مشهد بوده و روش تحقیق به صورت آماربرداری ۱۰۰ درصد خانوارها اجرا شد. جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز از طریق سه روش بازدید میدانی، مصاحبه عمیق با ساکنان و همچنین تکمیل فرم‌ها و پرسشنامه‌های محقق ساخته انجام گرفت. برای تحلیل داده‌ها، از نرم‌افزار SPSS و از آماره‌های میانه، مد، میانگین، انحراف معیار، بیشینه، کمینه، واریانس و همچنین آزمون‌های متفاوتی چون لوین، تی‌تست، پیرسون و F استفاده گردید. نتایج حاکی از آن است که ساکنان این حوضه، یک اجتماع خانوادگی بوده و تقریباً فاقد کلیه امکانات زیربنایی هستند. براساس نتایج، در میان عوامل مؤثر بر پایداری دهکده‌زیستی، متغیرهای جاذبه طبیعی، تقدیرگرایی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی از میانگین بالایی برخوردار بودند. وضع بد بهداشتی، پایین بودن میزان درآمد، وضع نامناسب تغذیه، پایین بودن میزان سواد و همچنین جوانی جمعیت، از علل کم‌توسعه‌یافتگی هستند. بررسی‌ها نشان داد که حوضه توانایی بالایی برای سرمایه‌پذیری و سرمایه‌گذاری دارد. بعلاوه، پتانسیل معیشت‌های جایگزین که بتواند به ارتزاق و حیات اجتماعی-زیستی منطقه کمک کند، بالاست. در این راستا، ضروری است تا تعامل ساکنان حوضه با نهادهای بویژه کارآفرینی و توسعه روستایی بیشتر شود.

کلمات کلیدی: پایداری زیستی، معیشت جایگزین، حفاظت طبیعت، روستا‌زیستی پایدار، توانمندسازی.

۱- دانشجو، دانشکده منابع طبیعی و محیط‌زیست، دانشگاه فردوسی مشهد

۲- استادیار و عضو هیات علمی دانشکده منابع طبیعی و محیط‌زیست، پژوهشکده آب و محیط زیست، دانشگاه فردوسی مشهد

(* - نویسنده مسئول: پست الکترونیکی: MahdiKolahi@um.ac.ir)

مقدمه

به دنبال افزایش جمعیت و پیشرفت اقتصاد، تقاضای بشر جهت رفع نیازهای اساسی خویش بیشتر شده است. این امر منجر به بهره‌برداری هر چه بیشتر از منابع طبیعی شده است (آی، ۲۰۱۸). لذا امروزه بحران‌های محیط‌زیستی از موضوعات پررنگ هر جامعه‌ای به‌شمار می‌روند. از یک طرف، مناطق روستایی برای تأمین معیشت و رفع نیازهای اساسی، وابستگی بالایی به منابع طبیعی دارند (مسیکا و جوکزه، ۱۹۹۷). از طرف دیگر، روستاها به دلیل خاصیت زیست‌پذیری و روستاییان به علت داشتن ارتباط نزدیک با محیط پیرامون خود، بیشترین تأثیر را بر محیط می‌گذارند و نیز از آن تأثیر می‌پذیرند. در واقع بیشترین ارتباط را با محیط پیرامون خویش دارند (عزمی و لنگرودی، ۱۳۹۰). در نتیجه، شناخت و توسعه وضعیت زیستی اجتماعات روستایی، زمینه روستازیستی پایدار را رقم می‌زند.

امروزه روستاها با تغییر و تحولات عمده‌ای روبه‌رو هستند (یاری‌حصار و همکاران، ۱۳۹۰). به همین دلیل سفارش شده است تا با توجه به حساسیت‌های زیستی روستاها، هرگونه فعالیت در جهت توسعه روستایی، با نگاه کل‌گرایانه و همه‌جانبه به موضوع انجام شود (شاهولی، ۲۰۰۵؛ سجاسی قیداری و فعال جلالی، ۱۳۹۵). در دهه‌های اخیر عمران و توسعه روستایی در سیاست‌های ملی کشورهای جهان سوم، به ویژه در جهت بهبود زندگی اجتماعی - اقتصادی افراد فقیر روستایی، ایجاد رفاه اجتماعی (راستی و همکاران، ۱۳۹۳) و نیز ارتقای بهره‌وری در روستاها (آدرشد، ۲۰۰۷) مورد توجه قرار گرفته‌اند. در نتیجه، دستیابی به توسعه پایا^۴ در صورت ارتباط متقابل بین سه شاخص

اصلی این توسعه، یعنی اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و محیطی امکان‌پذیر است (رومیانی، ۱۳۹۲). چالش‌ها و معضلات محیط - زیستی بوجود آمده، لزوم توجه به ابعاد محیطی توسعه پایا را بیش از پیش بیان می‌کند.

مراتع حریم در واقع مراتع اطراف روستا هستند که عرفاً مورد بهره‌برداری دام‌های روستاییان قرار می‌گیرند. مراتع نقش کلیدی و تعیین‌کننده‌ای در وضعیت دامداری کشور دارند. در این بین، موفقیت طرح‌های مرتعداری تا حد زیادی به رفع نیاز بهره‌برداران بستگی دارد و نیازمند مشارکت همه جانبه روستاییان و دامداران منطقه است. در دامداری روستایی، آسیب به مراتع بیشتر است که این ریشه در محدود بودن شعاع چرای دام و طولانی بودن مدت اقامت دام در مراتع دارد (کاظمی، ۱۳۹۴). به همین دلیل و طبق یافته‌های جنگجو (۱۳۸۸)، از مهم‌ترین چالش‌های مدیریت مراتع در ایران می‌توان به عدم آگاهی از روش‌های صحیح مرتعداری، چرای زودرس و خارج از فصل، چرای دام بیش از ظرفیت مرتع، فقر اقتصادی بهره‌برداران و نوع فرهنگ بهره‌برداری اشاره کرد. در نظام بهره‌برداری از مراتع، انسان از طریق کنترل تعداد دام، کنترل زمان ورود و خروج و تعیین نوع دام می‌تواند بر کمیت و کیفیت مراتع نظارت کند همانگونه که در مراتع چرای شدید دام مهم‌ترین عامل تخریب محسوب می‌شود. با مدیریت دام، می‌توان اکوسیستم مرتعی را هم اصلاح و هم احیاء کرد.

سلامتی و پاک‌ی آب و هوا، مناظر زیبای طبیعی به دور از هر گونه آلودگی تصویری و نبود آلودگی‌های صوتی که می‌توانند زندگی توأم با آرامش و آسایش را فراهم کنند، از محاسن زندگی در روستاها به‌شمار می‌روند. مدیران شهری سعی کرده‌اند پارک‌های مصنوعی بسازند، ولی مسلماً چنین پارک‌هایی از جذابیت کمتری نسبت به طبیعت برخوردارند. در نتیجه، یکی از

۱ - Aye

۲ - Masika and Joekes

۳ - Oddersshede

۴ - Sustainable Development

افزایش سطح آگاهی و دانش مردم از مشاغل جانبی، آسیب-پذیری این فعالیت‌های اقتصادی را در برابر تنش‌ها و آسیب‌ها کاهش داد تا وضعیت معیشتی آنها تحت تأثیر قرار نگیرد (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۸). در این میان با توجه به شرایط اجتماعی-اقتصادی کشور جهت جلوگیری از روستاگریزی بویژه جوانان و مهاجرت آنان به شهرها، بایستی مطالعات دقیقی پیرامون فعالیت‌های کارآمد جدید و بالا بردن راندمان فعالیت‌های سنتی در این مناطق انجام گیرد (حقیان و همکاران، ۱۳۹۵). کارآفرینی و ایجاد اشتغال می‌تواند با خلق فرصت‌های جدید و درآمدزایی، نقش مؤثری در بهبود وضع اقتصادی و معیشتی روستانشینان داشته باشد (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۷).

عدم وجود امکانات آموزشی مناسب در روستا و یا حداقل در روستاهای نزدیک به محل زندگی، جزء عوامل دافعه روستایی و دلیل بسیاری از مهاجرت‌های روستایی به شهرهاست. بسیاری از فرزندان روستایی به دلیل بهره‌مند نبودن از نعمت آموزش از تحصیل باز می‌مانند و یا در نیمه‌ی راه به دلیل نبود مدارس در پایه‌های بالاتر در محل زندگی‌شان، ترک تحصیل می‌کنند. متأسفانه این مسأله به دلیل دیدگاه‌های سنتی و ارزش‌های خانوادگی، بیشتر گریبان‌گیر دختران روستایی شده است. در بسیاری از موارد آنها نمی‌توانند همانند پسران حتی به روستاها و یا شهرهای مجاور برای ادامه تحصیل بروند. همچنین بسیاری از استعدادها و جوانان روستایی به دلیل نبود امکانات آموزشی در محل زندگی، خاموش خواهند ماند. از دیگر عوامل فرهنگی تأثیرگذار بر ماندگاری افراد در روستاها، مخالفت خانواده‌ها برای زندگی در شهر و همچنین ارزش‌های قومی، قبیله‌ای و سنتی است. گاهی نیز حس تعلق خاطر به روستا افراد را از مهاجرت باز می‌دارد. حس تعلق به مکان پیوندی محکم و رابطه‌ای عاطفی و پرمعنا بین شخص و مکان است، پیوندی که فرد خود را با مکانی که به آن تعلق دارد تعریف می‌کند و آن را قرارگاهی ارزشمند برای بازگشت می‌داند (سجاسی‌قیداری و سعادتی،

دل‌مشغولی‌های روستاییان، طبیعت زیبایشان است که حتی ممکن است باعث نوعی تعلق خاطر به منطقه هم شود و از مهاجرت روستاییان به شهرها بکاهد یا حتی باعث مهاجرت برعکس نیز شود. لذا در تحلیل‌ها بایستی رویکردی کل‌گرایانه به موضوع روستازیستی داشت و اثر عوامل طبیعی را هم بررسی کرد.

ایجاد امکانات رفاهی در روستاها لازمه‌ی تداوم زندگی و زمینه‌ساز ماندگاری جمعیت در آنهاست. آب آشامیدنی، برق، سوخت‌رسانی، تلفن، حمام، امکانات تحصیلی، خدمات بهداشتی درمانی، جاده مناسب، امکان جمع‌آوری زباله و داشتن محیطی عاری از آنها، و همچنین امکانات سرگرمی و تفریحی جزء خدمات و امکانات رفاهی محسوب می‌شوند. البته در بسیاری از روستاهای کشور هنوز دستیابی به خیلی از آنها با مشکل روبه‌روست. تأمین آب آشامیدنی از چشمه و یا چاه، احتمال غیربهداشتی بودن آن را افزایش می‌دهد. به هر حال، فقدان یا کمبود امکانات رفاهی، شرایط زندگی و ماندگاری در روستا را کاهش می‌دهد (خان‌محمدی و مهروان، ۱۳۹۸).

عمدتاً در روستاها اقتصاد بر پایه اقتصاد دهقانی و خودکفاست و صنعت و خدمات معمولاً جایگاه چندانی ندارند. در سال‌های اخیر با توجه به مشکلات پیش‌رو در کشاورزی و کمبود درآمد، سهم نسبی کارمزدوری در منبع درآمدی خانوارهای روستایی افزایش یافته است. نبود حداقل استانداردهای زندگی و در پی آن فقر خانوارهای روستایی، تمامی ابعاد زندگی آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. لذا بایستی به مقوله‌ی تأمین معیشت پایدار در نواحی روستایی بیشتر توجه شود. در این زمینه می‌توان با متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی روستاییان از راه‌هایی مثل حمایت‌های مالی دولت از طریق ارائه تسهیلات مناسب به کشاورزان، وجود پس‌انداز و منابع مالی مناسب، خرید تضمینی محصولات زراعی و باغی و دامی، حمایت دولت از طرح‌های توسعه کارآفرینی، حذف واسطه‌ها هنگام فروش محصولات و

(۱۳۹۸).

و رسوبگذاری، اصلاح پوشش گیاهی و استحصال آب، نشان-دهنده‌ی ضرورت توجه به طرح‌های منابع طبیعی می‌باشند (مولان‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۵). آبخیزداری را می‌توان دانشی تعریف کرد که در کنار توجه به مسائل اجتماعی - اقتصادی منطقه، به استفاده صحیح از اراضی حوضه آبخیز طبق برنامه-های طرح‌ریزی شده و مواردی چون کنترل فرسایش خاک، تنظیم جریان‌های سیلابی و رسوبگذاری و اصلاح پوشش گیاهی منطقه می‌پردازد (پلاستر^۳، ۲۰۰۲). دانش بومی مدیریت آب در ایران، پراندیشه، سازگار با محیط و با کمترین تخریب، نابودی و پیامد بر اکوسیستم‌ها و کاربری‌های مختلف بوده است (گنج-بخش و کلاهی، ۱۳۹۸). در واقع بالاترین سازگاری را با طبیعت داشته است. سازه‌هایی همانند آب‌بندها، بندسارها، خوشاب، قنات و غیره به واقع بیانگر این موضوع هستند. مثلاً بندسار روشی بومی و ساده، جهت پخش سیلاب و حفاظت خاک و آب در مناطق خشک و نیمه خشک می‌باشد که علاوه بر مهار سیلاب و تغذیه آبخوان، با رسوب‌گیری از سیلاب به غنی شدن هر چه بیشتر خاک کمک می‌کند و باعث گسترش کشاورزی سیلابی خواهد شد (اکبری و همکاران، ۱۳۹۴).

مطالعه سازمان، ساخت و نظام خویشاوندی برای درک و شناخت جامعه بسیار مهم است. ازدواج زودرس در روستاهای ایران بیشتر از شهرهاست و از علل آن می‌توان به موارد مختلفی اشاره کرد همچون وجود عرف و عادت «کودک‌همسری» و «خام‌پسندی»، وجود سلطه خانواده‌های گسترده، اقتصاد مبتنی بر کشاورزی سنتی، عدم اشتغال دختران به تحصیل، فقر خانواده‌ها، و ملاحظات اجتماعی نخستین وجه تمایزی که خانواده‌های روستایی را از خانواده‌های شهری جدا می‌کند بعد آن است. مطالعات اجتماعی نشان می‌دهد که نسبت خانواده‌های پرجمعیت (پنج نفر و بیشتر) در روستا بیش از شهر است (تقوی،

نظر جامعه‌شناسان بر این است که روستاییان تا زمانی که فناوری و ابزارها، آنان را بر طبیعت مسلط نکرده، مردمی سرنوشت‌گرا و معتقد به قضا و قدر هستند و گمان می‌کنند که سرنوشت تغییرناپذیر است و «با تقدیر تدبیر نتوان کرد» (تقوی، ۱۳۹۱). علت سرنوشت‌گرایی روستاییان ایران را می‌توان در شرایط طبیعی و موقعیت جغرافیایی این سرزمین بویژه کم‌آبی و توزیع نامناسب بارندگی‌ها در سطح کشور، نبودن امنیت اجتماعی و سیاسی (طبق شواهد و شرایط تاریخی و استراتژیک) و فقر و تنگدستی روستاییان جستجو کرد. در چنین اوضاعی، عجیب نیست که روستایی این سرزمین به نوعی سرنوشت‌گرایی معتقد شده، به قضا و قدر چشم دوخته و تسلیم‌پذیری بیشتری در برابر قهر طبیعت و ستم زورمداران داشته باشد (تقوی، ۱۳۹۱). اعتقاد به پیشانی‌نوشت، مراجعه به دعانویس، تخم‌مرغ شکستن در هنگام چشم‌زخم و اعتقاد به جادو کردن افراد از نمونه‌های تقدیرگرایی و خرافه‌پرستی است که متأسفانه هم‌اکنون در بسیاری از شهرها و روستاها وجود دارد. در واقع می‌توان گفت دامنه‌ی خرافه‌پرستی و تقدیرگرایی تنها به روستاها و روستانشینان محدود نمی‌شود و به درجات و اشکال مختلف و متفاوت در میان انسان‌ها وجود دارد.

امروزه مطالعات مربوط به سرمایه اجتماعی و رابطه آن با محیط‌زیست موضوعی پررنگ در میان محققان است (جونز^۱، ۲۰۱۰). در این بین، اعتماد، مشارکت و انسجام اجتماعی سه شاخصه اصلی سرمایه اجتماعی‌اند (پراسیسکا و سوتیکنو^۲، ۲۰۱۵) که در توسعه جوامع روستایی نقش اساسی دارند (حیدری‌ساربان، ۱۳۹۷). به همین دلیل، یکی از اهرم‌های روستازیستی، سرمایه اجتماعی است.

مواردی مثل کنترل فرسایش خاک، مهار جریان‌های سیلابی

۱ - Jones

۲ - Prasisca and Sutikno

۳ - Plaster

کشاورزی و یا دامپروری، وجود روابط نزدیک در بین روستاییان (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۲)، پایگاه اجتماعی مناسب، امکانات فرهنگی، تعلق مکانی و همبستگی موجود در بین افراد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۲) از جمله این عوامل‌اند. در این میان فراهانی و همکاران (۱۳۹۲)، انسجام اجتماعی را پررنگ‌ترین عامل در روستاگزینی افراد دانسته‌اند. راستی و همکاران (۱۳۹۳) نیز بهبود سطح رفاه اجتماعی روستانشینان را در این زمینه مؤثر دانسته‌اند. به هر حال، جامعیت موضوع روستازیستی پایدار را باید از چندین جنبه مورد کنکاش و بررسی قرار داد.

هدف این پژوهش بررسی پایداری اجتماعی-زیستی روستاییان است. پایداری اجتماعی-زیستی مشخص‌کننده نحوه زندگی افراد در کنار یکدیگر در محیط روستا می‌باشد. به گونه‌ای که با تأثیرپذیری از منابع طبیعی، چالش‌ها و آسیب‌های کم‌تری ببینند و بتوانند حیات روبه‌رشدی نسبت به گذشته داشته باشند و درعین حال به سمت توسعه‌ی مطلوب اجتماعی-زیستی منطقه، مطابق با شرایط محیط پیش بروند. به عبارت دیگر هدف این مقاله، سنجش تأثیر عوامل مؤثر بر دهکده‌زیستی و بررسی مشکلات دهکده‌نشینان منطقه مورد مطالعه و به دنبال آن ارائه راهکار و اولویت‌بندی جهت حل مشکلات است. در این پژوهش، فرض بر آن است که روستازیستی / دهکده‌زیستی متأثر از عوامل متعددی همچون رفاهی، اقتصادی، فرهنگی، تقدیرگرایی، سرمایه‌های اجتماعی، طرح‌های منابع طبیعی، جاذبه‌های طبیعی و نیز عوامل فردی مانند جنسیت، بعد خانوار، مدت اقامت در دهکده، وضعیت تأهل، میزان درآمد و شغل می‌باشد. در همین راستا، پرسش کلیدی تحقیق آن است که کدام عوامل، چقدر و چگونه بر دهکده‌زیستی افراد در منطقه سیدعلی تأثیر دارند.

مواد و روش‌ها

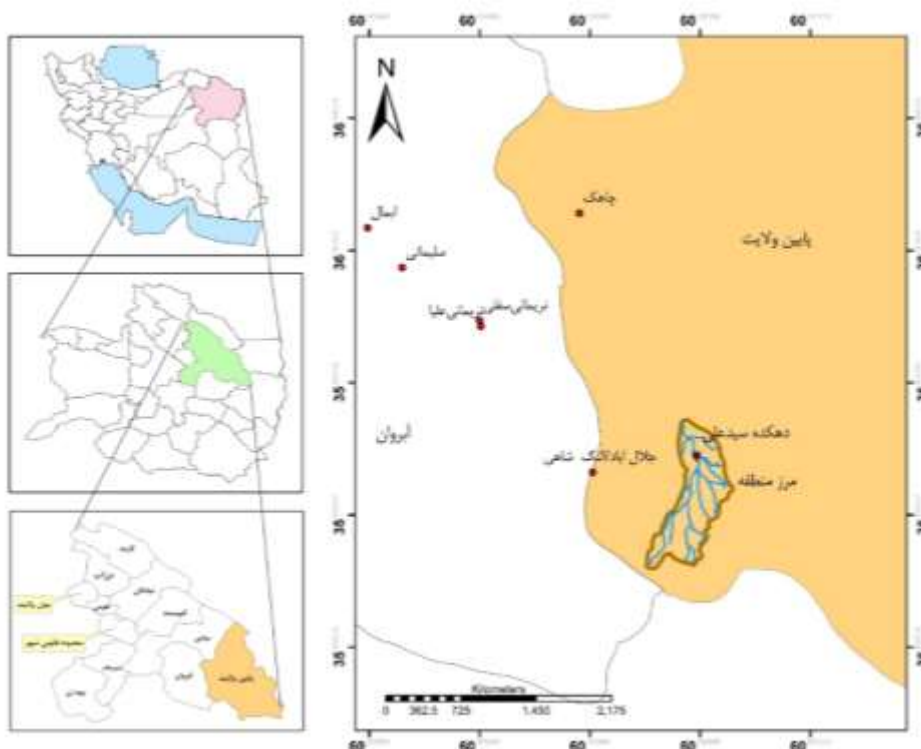
دهکده سیدعلی در دهستان پایین ولایت و در بخش رضویه

(۱۳۹۱). این امر در سرشماری‌های عمومی کشور نیز به تأیید رسیده است.

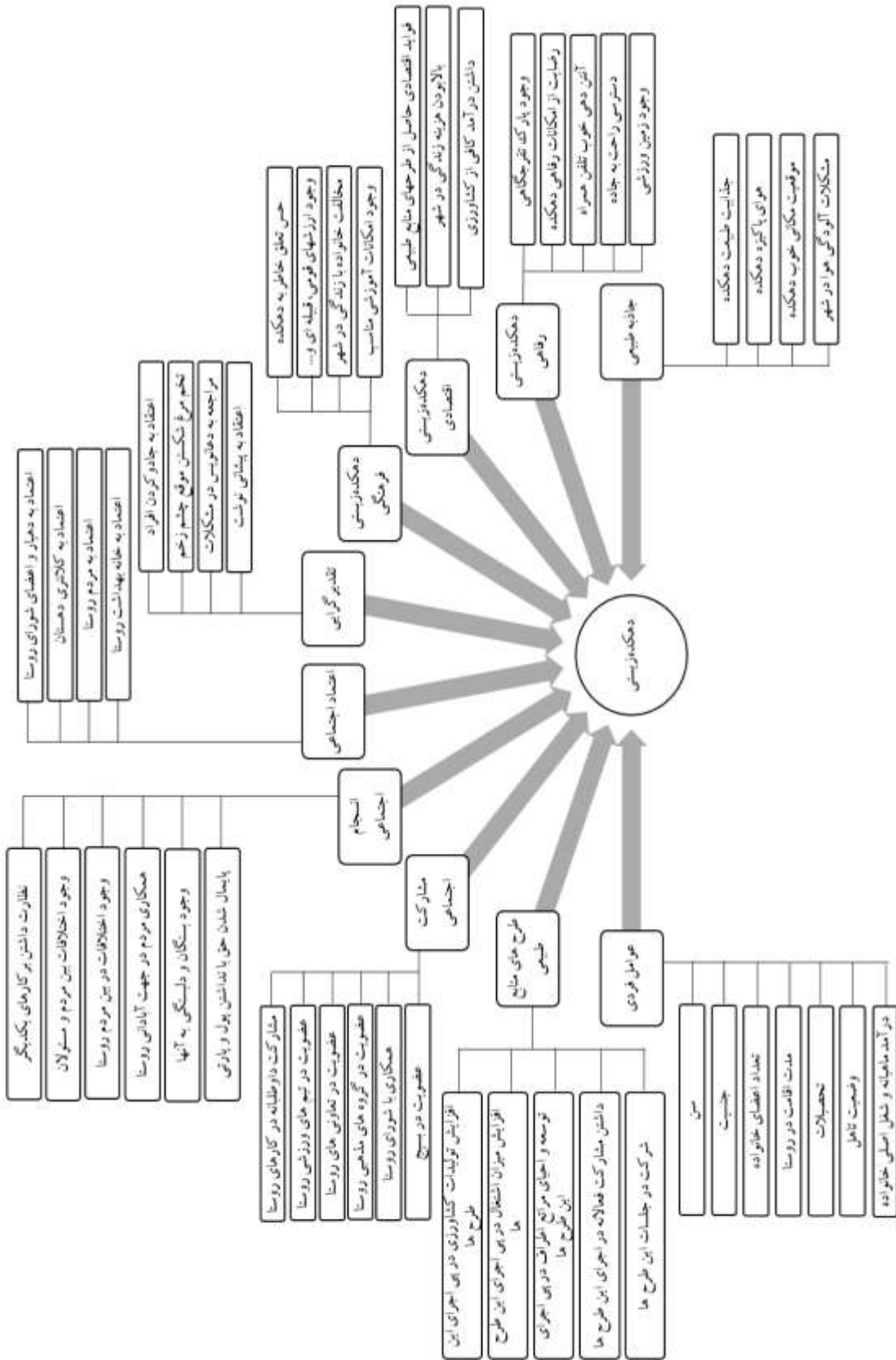
دهکده‌زیستی (معادلی جایگزین برای واژه رایج روستازیستی، جهت انطباق با منطقه مورد مطالعه) را می‌توان به بهبود کیفیت معیشت افراد، که منجر به کاهش مهاجرت شده و بر بقای زندگی آنان تأثیر دارد تعریف کرد (رستمعلی‌زاده، ۱۳۹۲). در نتیجه، با شناخت عوامل مؤثر بر دهکده‌گزینی و یا دهکده‌گزینی (معادل‌هایی برای واژگان رایج روستاگزینی و روستاگریزی)، می‌توان به افزایش دهکده‌زیستی کمک کرد. تاکنون مطالعاتی در زمینه روستازیستی و عوامل مؤثر بر آن و یا عوامل دخیل در روستاگریزی افراد انجام شده است. طبق نتایج امینی و برومند (۱۳۹۴)، به ترتیب متغیرهای اجتماعی-اقتصادی، احساس محرومیت نسبی، فقدان زیرساخت‌های اشتغال، درآمد غیرزراعی، و کمبود امکانات و تسهیلات، در تمایل و اقدام افراد نسبت به ترک روستا دارای تأثیر معنادار مثبتی بودند. همچنین مشخص شد که متغیرهای سن و سرمایه اجتماعی در روستاگریزی افراد تأثیر معنادار منفی و نقش بازدارنده داشته‌اند. در پژوهش اکبرپور و همکاران (۱۳۹۳)، عامل اقتصادی مؤثرترین عامل بر روستازیستی معرفی شد به طوری که درآمد بیشتر منجر به ماندگاری افراد در روستاها گردیده بود. بعلاوه شایان و کهنه-پوشی (۱۳۹۲) نیز کمبود اشتغال، بیکاری و کمبود درآمد در روستا را از دلایل اصلی مهاجرت دانسته‌اند. رستمعلی‌زاده و همکاران (۱۳۹۲) هم مهم‌ترین عوامل روستاگریزی جوانان را به ترتیب کمبود امکانات رفاهی، بهداشتی، آموزشی و فرهنگی، نبود شغل مناسب، کمبود وسیله‌ی حمل و نقل و عدم حاصلخیزی زمین‌های کشاورزی دانسته‌اند. بر طبق تحقیقات افتخاری و همکاران (۱۳۹۱)، نوع شغل افراد، میزان درآمد، طبقه اقتصادی و تحصیلات بر روستازیستی افراد مؤثر است. از طرفی برخی عوامل باعث ماندگاری افراد در روستاها خواهد شد. در این بین، کم‌تر بودن هزینه‌های زندگی روستایی، قناعت‌گزینی،

دوم، واحد تحلیل تحقیق زنان و مردان حاضر در دهکده بودند. این پرسشنامه در دو بخش شامل مؤلفه‌های تحقیق و سوالات فردی و جمعیت‌شناختی تنظیم شد. در این پژوهش، دهکده‌زیستی به عنوان مجموعه‌ای از کنش و واکنش مؤلفه‌های جاذبه طبیعی، دهکده‌زیستی رفاهی، دهکده‌زیستی اقتصادی، دهکده‌زیستی فرهنگی، تقدیرگرایی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، طرح‌های منابع طبیعی، مشارکت اجتماعی و عوامل فردی در نظر گرفته شد. مؤلفه‌های جاذبه طبیعی، رفاهی، اقتصادی، فرهنگی، تقدیرگرایی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، طرح‌های منابع طبیعی در قالب طیف لیکرت پنج گزینه‌ای از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم، ولی مؤلفه مشارکت اجتماعی در مقیاس دویی به صورت بله و خیر، سنجیده شدند. شکل ۲، مدل مفهومی تحقیق در بخش دهکده‌زیستی را نشان می‌دهد.

شهرستان مشهد قرار گرفته است (شکل ۱). جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز از سه طریق بازدید میدانی، مصاحبه عمیق با ساکنان و همچنین تکمیل فرم‌ها و پرسشنامه‌های محقق‌ساخته انجام گرفت. در نهایت جهت تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده گردید. برای تحلیل داده‌ها از آماره‌های میانگین، مد، میانگین، انحراف معیار، بیشینه، کمینه، واریانس و همچنین آزمون‌های متفاوتی چون لوین، تی‌تست، پیرسون و F استفاده گردید. پرسشنامه‌های تهیه شده دو نوع بودند. نوع اول، پرسشنامه کلی درباره مشخصات منطقه، اطلاعات مربوط به کشاورزی، دامداری و سایر فعالیت‌های افراد محل، و نیز امکانات رفاهی و زیربنایی دهکده که با مراجعه به افراد مطلع و ریش-سفیدان تکمیل شد. نوع دوم، پرسشنامه‌های فردی با هدف ارزیابی عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری محل، با مراجعه به زنان و مردان حاضر در دهکده تکمیل گشت. در پرسشنامه‌های نوع

شکل ۱. نقشه موقعیت مکانی منطقه

شکل ۳. مدل مفهومی تحقیق

بلندایی چون کوه، تپه و پشته ساخته باشند. با توجه به جانمایی منازل که در انتها خروجی حوضه آبخیز قرار دارند، در نتیجه، عنوان کلاته برای این محل مناسب نیست. از آنجا که این اجتماع انسانی بسیار کوچکتر از روستا بوده و همچنین از ده نیز کوچکتر است، پس در این مقاله، آنرا «دهکده» خطاب می‌کنیم. به هر حال، وجود قبرستانی بسیار قدیمی در محل فعلی دهکده، نشان از وجود پیشینیان در آن محل دارد. از طرف دیگر، تمامی اهالی دهکده پیرو دین اسلام و مذهب شیعه هستند. زبان آنها فارسی است. بر طبق آمار بدست آمده از پرسشنامه‌ها، میانگین تقدیرگرایی در بین پاسخ‌دهندگان بالاتر از متوسط (۳/۳۸) قرار داشت. همانند اغلب جوامع روستایی، پدرسالاری و مرد-مداری در خانواده‌های این دهکده نیز برقرار است. زندگی افراد در این دهکده، بسیار ساده و به دور از هرگونه تجمل است. صمیمیت، مهمان‌نوازی و مهربانی از ویژگی بارز زنان و مردان این دهکده محسوب می‌شود.

ویژگی برجسته این دهکده، تصاحب کامل یک حوضه آبخیز گسترده است که نظام بهره‌برداری زمین آن به صورت شخصی (خانوادگی /خرده مالکی) می‌باشد. مساحت کل اراضی حوضه آبخیز این دهکده، ۲۰۰۰ هکتار می‌باشد. از این میزان ۴۸۰ هکتار اراضی دیم‌اند. نظام بهره‌برداری در این حوضه، یعنی همان «واحد بهره‌برداری از زمین» یا «واحد کار زراعی»، یا به تعریف دقیق‌تر، سازمان یا مجموعه‌ای از آب، زمین، ابزار کار زراعی و نیروی انسانی تحت نظر یک مدیریت واحد، به صورت شخصی (خانوادگی /خرده مالکی) می‌باشد. آبیاری اراضی آبی بوسیله چاه موتور و از چاه بوده و به صورت غرقابی انجام می‌پذیرد. اراضی دیم هم به وسیله بندسار که یکی از سازه‌های بومی استحصال آب است، تغذیه می‌شوند.

طبق آمار اخذ شده از پرسشنامه، هم‌اکنون جمعیت دهکده سیدعلی ۴۳ نفر بوده که در ۱۰ خانوار، و با ترکیب جنسیتی ۲۲

مطالعات جمعیت و نیروی انسانی منطقه در دو بخش (۱) ساخت جمعیت شامل نسبت جنسی، جوانی جمعیت، سواد و آموزش، و (۲) حرکات جمعیت شامل حرکات زیستی و طبیعی (زاد و ولد، مرگ و میر، و افزایش طبیعی جمعیت) و حرکات مکانی (مهاجرت) آن صورت گرفت. نسبت جنسی، نسبت مردان به زنان، برای هر صد نفر زن تعریف و از طریق فرمول (۱) محاسبه می‌شود:

$$SR = \frac{M}{F} \times 100 \quad (1)$$

که SR، نسبت جنسی (Sex Ratio)، M تعداد مردان (Male) و F تعداد زنان (Female) را نشان می‌دهد. همچنین برای محاسبه نسبت جوانی، از تست ورتهایم استفاده می‌شود. بر طبق فرمول زیر، اگر تعداد کل جمعیت صفر تا ۱۴ ساله‌ها بزرگتر یا مساوی ۴۰٪ تعداد کل جمعیت صفر تا بالاترین گروه سنی (W) باشد، جمعیت آن منطقه را جوان می‌گویند:

$$\sum_{14} P \geq 40\% \sum_{W} P \quad (2)$$

نتایج

شکل‌گیری دهکده سیدعلی به حدود هشت سال قبل برمی‌گردد. آقای محمد زارعی به همراه نه فرزند خود در ابتدا در روستای جلال‌آباد ساکن بودند. اما به دلیل اختلاف و درگیری با اهالی آنجا بویژه بخاطر اختلاف بر سر مالکیت اراضی، به منطقه کنونی نقل مکان کرده‌اند. در واقع تمام ساکنان این دهکده با یکدیگر رابطه خانوادگی دارند و خانواده غریبه‌ای در بین آنان وجود ندارد. طبق گفته‌ی یکی از ساکنان، در قدیم نام‌های منطقه، چهارسید و چهارعلیرضا بوده است. اما در حال حاضر کلاته سیدعلی نام دارد. به این سکونتگاه نمی‌توان واژه «کلاته» اطلاق کرد زیرا کلاته، همان دژ یا دهی کوچک است که بر

شده در فصول سرد و بارندگی، رفت و آمد مختل شود. در این شرایط، اهالی دهکده برای تأمین نفت و آب آشامیدنی و یا تهیه آرد با مشکل روبرو می‌شوند. آب مورد استفاده برای شست‌وشو در منازل نیز توسط چاه موتور از چشمه نزدیک منازل که بیشتر یک چاهک با آب غیربهداشتی است تأمین می‌شود. به هر حال، وضعیت تاسیسات بهداشتی، دستشویی و حمام در این روستا بسیار نامطلوب است و زباله‌ها در محیط اطراف روستا رهاسازی می‌شوند.

دهکده سیدعلی از نظر الگوی سکونتی، متمرکز طولی و به صورت خطی یا ریسمانی می‌باشد. الگوی طولی، شکلی از سکونت روستایی است که در امتداد یک یا چند خط در کنار جاده‌ها، رودخانه‌ها و دره‌ها ساخته می‌شود. در روستاهای دارای الگوی سکونتی خطی یا ریسمانی، سکونت در یک سوی کوچه، جاده یا رودخانه وجود دارد. با وجود اینکه خانه‌های دهکده در چند سال اخیر ساخته شده‌اند ولی در ساخت آنها از مصالح قدیمی و ابتدایی همانند خشت، کاه‌گل، تیرهای چوبی و الوار استفاده شده است. به گفته یکی از ساکنان، زلزله‌های اخیر خراسان رضوی منجر به شکاف برداشتن دیوار بعضی منازل شده است. از دیگر معضلات بکارگیری این نوع مصالح، چکه کردن آب از سقف‌ها در هنگام بارندگی‌هاست.

زنان روستا پتانسیل کارآفرینی و ایجاد شغل در زمینه‌های متعدد هنری مانند عروسک‌سازی و خیاطی و قالیبافی را دارند. اما متأسفانه به دلیل نبود برق و سایر امکانات لازم، نمی‌توانند از آن بهره ببرند. این درحالی است که عده‌ای از آنان قبل از سکناگزینی در دهکده سیدعلی به این فعالیت‌ها مشغول بوده و از آن کسب درآمد می‌کردند. همچنین در طی مصاحبه، زنان عنوان کردند در صورت ایجاد مرغداری، گاوداری و یا دامپروری می‌توانند با کمک و پشتیبانی یکدیگر به کارهای آن رسیدگی کنند.

آمار توصیفی متغیرهای موجود در پژوهش در جدول ۱

نفر مرد و ۲۱ نفر زن زندگی می‌کنند. میانگین بعد خانوار چهار نفر برآورد شد. طبق فرمول شماره ۱، برای دهکده سیدعلی نسبت جنسی برابر است با ۱۰۴/۷۶. بر طبق اطلاعات بدست آمده از طریق مصاحبه با افراد، سالیانه حدود یک تولد در دهکده وجود دارد و تا کنون مرگ و میری رخ نداده است. تعداد جمعیت صفر تا ۱۴ ساله‌ها، ۱۷ نفر و ۴۰٪ تعداد کل جمعیت، ۱۷/۲ می‌باشند. لذا بر طبق تست ورتهایم (فرمول شماره ۲)، جمعیت منطقه، جوان است. میانگین سن ازدواج در این دهکده بر اساس مصاحبه‌های انجام گرفته برای مردان در حدود ۲۰ و برای خانم‌ها ۱۴ سالگی است. بطور متوسط سالانه یک ازدواج در سال دارند. همچنین تاکنون طلاق در میان افراد وجود نداشته است.

دهکده سیدعلی به دلیل قدمت کم و محل قرارگیری جدای از روستاهای اطراف، از تقریباً هیچ امکانات زیربنایی رفاهی، فرهنگی، آموزشی، بهداشتی و درمانی برخوردار نیست. اهالی دهکده حتی از داشتن امکانات اولیه زندگی همانند آب آشامیدنی، برق، گاز و تلفن محروم‌اند. دهکده فاقد حمام، مدرسه راهنمایی، دبیرستان، مسجد، مخابرات، دسترسی به اینترنت، درمانگاه و خانه بهداشت است. این دهکده، شورا و دهیار ندارد و مهم‌ترین مرجع تصمیم‌گیری ریش‌سفیدان آن هستند. در دهکده، هیچ‌گونه پاسگاه، امامزاده، تکیه، حسینیه، آسیاب، بانک و یا مغازه و فروشگاه‌های وجود ندارد. البته یک کانکس کوچک فلزی برای دوره ابتدایی تدارک دیده شده است و همچنین ساکنان روستا با هزینه خود به تازگی تصمیم به ساخت مسجد دارند. اهالی دهکده از نفت به‌عنوان منبع سوخت جهت گرمایش منازل و از کپسول گاز و پیک‌نیک برای پخت و پز استفاده می‌کنند. آنان گندم‌های خود را به آسیاب‌های روستاهای اطراف می‌برند و در آنجا به ازای دادن پول و یا سهم ۵۰٪، آنرا تبدیل به آرد می‌کنند. ساکنان جهت تأمین آب آشامیدنی نیز به روستاهای اطراف وابسته‌اند. راه دهکده، جاده خاکی نامناسب با فاصله حدود ۵ کیلومتر تا نزدیکترین روستا می‌باشد که باعث

۳۳ درصد مرد و ۶۶ درصد زن بودند. میانگین بعد خانوار برای پاسخ‌دهندگان چهار نفر بود. میانگین مدت اقامت آنها در دهکده، پنج سال برآورد شد. همچنین از لحاظ تحصیلات، ۱۱ درصد بیسواد و ۸۸ درصد زیردیپلم بودند. همه‌ی افرادی که مورد پرسشگری قرار گرفتند، متاهل بوده و سطح درآمد ماهانه آنها زیر یک میلیون تومان بود. درآمد عمده ساکنان این دهکده از کشاورزی و فروش محصولات زراعی، کارمزدوری و نیز اجاره دادن مراتع حوضه به دامداران روستاهای اطراف، تأمین می‌شود.

نمایش داده شده است. براساس نتایج، میانگین دهکده‌زیستی پاسخ‌دهندگان، بالاتر از سطح متوسط قرار داشت. در میان عوامل مؤثر بر دهکده‌زیستی نیز جاذبه طبیعی، تقدیرگرایی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی میانگینی بالاتر از سطح متوسط داشتند که مؤلفه انسجام اجتماعی بیشترین مقدار (۳/۶۴) را دارا بود. در مقابل، عوامل رفاهی کمترین مقدار را به خود اختصاص داده‌اند که این ریشه در نبود امکانات اولیه زندگی در آن منطقه دارد. متوسط سنی پاسخ‌دهندگان، ۳۷ سال و از لحاظ جنسیت

جدول ۱. توضیح آماری متغیرهای موجود

متغیر	توضیحات	انحراف از معیار ± میانگین	میان	مُد	بیشینه	کمینه
جاذبه طبیعی		۳/۰۰±۰/۲۹	۳/۲۵	۳/۲۵	۴/۰۰	۲/۰۰
دهکده‌زیستی		۱/۲۲±۰/۰۳	۱/۲۵	۱/۲۵	۲/۰۰	۱/۰۰
رفاهی		۱/۸۵±۰/۲۵	۲/۰۰	۲/۰۰	۲/۰۰	۱/۰۰
دهکده‌زیستی اقتصادی		۲/۰۰±۰/۸۱	۱/۱۷	۱/۲۵	۴/۰۰	۱/۰۰
دهکده‌زیستی فرهنگی	(سنجش در طیف لیکرت پنج گزینه‌ای از کاملا مخالفم (۱) تا کاملا موافقم (۵))	۳/۳۸±۰/۲۶	۳/۵۰	۲/۷۵	۴/۰۰	۳/۰۰
تقدیرگرایی		۱/۸۰±۰/۰۰	۱/۸۰	۱/۸۰	۲/۰۰	۲/۰۰
اعتماد اجتماعی		۳/۶۴±۰/۱۵	۳/۵۰	۳/۳۳	۵/۰۰	۳/۰۰
انسجام اجتماعی		۲/۳۷±۰/۰۷	۲/۴۰	۲/۶۰	۳/۰۰	۲/۰۰
طرح‌های منابع طبیعی		۰/۶۹±۴/۶۴	۴/۶۳	۳/۳۸	۵/۰۰	۱/۰۰
دهکده‌زیستی مشارکت اجتماعی	ترکیب کلیه گویه‌ها	۱/۱۶±۰/۰۱	۱/۱۶	۱/۱۶	۱/۰۰	۱/۰۰
مشارکت اجتماعی	مقیاس باینری (بله (۱)، خیر (۲))	۳۶/۸۹±۲۱۸/۱۱	۳۶/۰	۱۸/۰	۶۵/۰	۱۸/۰
سن	مقیاس نسبی: به صورت پاسخ باز	۰/۶۷±۰/۲۵	۱/۰۰	۱/۰۰	۲/۰۰	۱/۰۰
جنسیت	مقیاس اسمی: دوتایی مرد (۱) و زن (۲)	۴/۰۰±۱/۷۵	۴/۰۰	۳/۰۰	۶/۰۰	۲/۰۰
اندازه خانواده	مقیاس نسبی: به صورت پاسخ باز	۵/۲۲±۴/۱۹	۶/۰۰	۷/۰۰	۷/۰۰	۱/۰۰
مدت اقامت (سال)	مقیاس نسبی: به صورت پاسخ باز	۲/۷۸±۰/۴۴	۳/۰۰	۳/۰۰	۳/۰۰	۱/۰۰
تحصیلات	سطح تحصیلات در مقیاس رتبه‌ای (بی‌سواد (۱)، نهضت (۲)، زیردیپلم (۳)، دیپلم (۴)، کاردانی (۵)، کارشناسی (۶)، کارشناسی ارشد (۷) و دکترا و بالاتر (۸))	۳/۰۰±۰/۰۰	۳/۰۰	۳/۰۰	۳/۰۰	۳/۰۰
وضعیت تاهل	مقیاس رتبه‌ای (مجرد (۱)، سایر (مطلقه یا بیوه) (۲)، متاهل (۳))	۱/۰۰±۰/۰۰	۱/۰۰	۱/۰۰	۱/۰۰	۱/۰۰
درآمد	مقیاس رتبه‌ای (زیر ۱۰ میلیون ریال (۱) // بین ۱۰-۲۰ م (۲)، بین ۲۰-۳۰ م (۳)، بین ۳۰-۴۰ م (۴)، بالای ۴۰ م (۵))	۵/۰۰±۰/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
شغل	مقیاس رتبه‌ای (بخش خصوصی (۱)، دولتی (۲)، آزاد (۳)، محصل (۴)، زارع (۵)، دامدار (۶)، بازنشسته (۷)، خانه دار (۸)، بیکار (۹)، سایر (۱۰))					

ارزش‌های قومی قبیله‌ای، تعلق خاطر به روستا و غیره را خیلی-کم و تنها ۱۱ درصد آنان تأثیر این عوامل را زیاد بیان کردند. اهالی اکثراً مردمی سرنوشت‌گرا و معتقد به قضا و قدر هستند بطوریکه ۵۵ درصد افراد در سطح زیاد و ۴۵ درصد آنان در سطح متوسطی از تقدیرگرایی بودند. همچنین براساس نتایج میزان اعتماد اجتماعی در همه‌ی افرادی که مورد پرسشگری قرار گرفتند کم بود.

جدول ۲ نشان می‌دهد که پاسخ‌دهندگان میزان تأثیر هر متغیر را چقدر (خیلی کم تا خیلی زیاد) بیان نموده‌اند. بیشتر افراد (۶۷ درصد)، تأثیر متغیر جاذبه طبیعی را متوسط بیان نموده‌اند. همچنین اکثریت افرادی (۷۸ درصد) که مورد پرسشگری قرار گرفتند تأثیر عوامل رفاهی را بر دهکده‌زیستی خیلی کم دانستند. بقیه افراد (۲۲ درصد) نیز میزان آن را کم بیان نمودند. بر اساس آمار بدست آمده، اکثر افراد (۶۷ درصد)، تأثیر عوامل اقتصادی را هم کم عنوان نمودند. ۳۴ درصد، تأثیر عوامل فرهنگی از قبیل

جدول ۲. توصیف آماری میزان تأثیر متغیرهای موجود بر دهکده‌زیستی پایدار

متغیر	مقادیر (درصد)			
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد
جاذبه طبیعی	۰	۱۱	۶۷	۲۲
رفاهی	۷۸	۲۲	۰	۰
اقتصادی	۳۳	۶۷	۰	۰
فرهنگی	۳۴	۲۳	۲۲	۱۱
تقدیرگرایی	۰	۰	۴۵	۵۵
اعتماد اجتماعی	۰	۱۰۰	۰	۰
انسجام اجتماعی	۰	۰	۳۳	۵۶
طرح‌های منابع طبیعی	۰	۵۶	۴۴	۰
مشارکت اجتماعی	۱۰۰	۰	۰	۰

سیدعلی وجود ندارند.

جدول ۳ به منظور بررسی رابطه بین دو متغیر میزان تحصیلات و دهکده‌زیستی تهیه شده است. با توجه به نتایج، فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود رابطه بین میزان تحصیلات و دهکده‌زیستی پذیرفته نمی‌شود. بر طبق بررسی‌های بیشتر، عدم وجود رابطه میان مؤلفه‌های جاذبه طبیعی (۰/۳۶۵)، دهکده‌زیستی رفاهی (۰/۸۹۲)، دهکده‌زیستی اقتصادی (۰/۳۴۳)، دهکده‌زیستی فرهنگی (۰/۷۹۰)، تقدیرگرایی (۰/۴۶۲)، اعتماد اجتماعی (۱/۰۰۰)، انسجام اجتماعی (۰/۴۳۴)، طرح‌های منابع طبیعی (۰/۹۳۸)، مشارکت اجتماعی (۱/۰۰۰) به اثبات رسید. تمامی افراد پاسخ دهنده متأهل، دارای درآمد ماهانه زیر یک

البته در پرسشنامه سوالاتی از قبیل اعتماد به شورای روستا، دهیار، کلانتری و خانه بهداشت وجود داشت که دهکده این امکانات را نداشت. پس این سوالات، مد نظر قرار نگرفتند. از نظر مؤلفه انسجام اجتماعی، اکثریت (۵۶ درصد) آنها در سطح زیاد برآورد کردند. همچنین انسجام اجتماعی بالاترین میانگین را در بین مؤلفه‌های مورد مطالعه دارا بود. نتایج حاکی از آن‌اند که افراد طرح‌های منابع طبیعی را کم تأثیر در دهکده‌زیستی‌شان می‌دانستند. همچنین همه‌ی افراد در این طرح‌ها، مشارکت خیلی کمی داشتند. برای سنجش بیشتر متغیر مشارکت، در پرسشنامه گویه‌هایی مانند عضویت در شورا، تیم‌های ورزشی و تعاونی‌های روستایی مورد پرسشگری قرار گرفتند که این موارد در دهکده

میلیون تومان و زارع بودند. لذا امکان بررسی رابطه جداگانه این مؤلفه‌ها با دهکده‌زیستی نمی‌باشد. در ادامه، جدول ۴، همبستگی بین متغیرها را نشان می‌دهد. به طور مثال بین متغیرهای جاذبه طبیعی و عوامل فرهنگی همبستگی معناداری بالای ۹۵ درصد وجود دارد. ولی بین عوامل فرهنگی و جنسیت همبستگی وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه مهاجرت افراد روستایی به شهرها، چالشی اساسی برای کشور محسوب می‌شود، چرا که مهاجرت افراد جوان و میانسال روستایی به شهر باعث بر هم خوردن ساخت سنی روستا و مشکلاتی مانند کمبود نیروی کار خواهد شد. از طرفی مهاجرت افراد مجرد مرد نیز باعث بر هم خوردن ساخت جنسی روستا خواهد شد و چون زنان توانایی اینکه نیروی کار جایگزین مردان بشوند را ندارند، این مسئله در نهایت باعث ناهماهنگی و به هم خوردن سیستم تولید و کار جامعه خواهد شد (فخرایی و عبدی، ۱۳۸۹). این در حالی است که در صورت از رونق افتادن روستاها تبعات آن گریبانگیر شهرها و تولید داخلی خواهد شد (محمودی و همکاران، ۱۳۹۶). لذا شناخت عوامل مؤثر بر ماندگاری افراد در روستا و یا به عبارتی روستا‌زیستی پایدار و همچنین عوامل مؤثر در روستاگریزی و مشخص کردن

راهبردهای توسعه روستایی بر مبنای این شناخت، می‌تواند تداوم حیات در سکونتگاه‌های روستایی را بهبود بخشد. بر این اساس هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل مؤثر بر دهکده‌زیستی و بررسی مشکلات دهکده سیدعلی واقع در دهستان پایین ولایت شهرستان مشهد و به دنبال آن ارائه راهکار و اولویت‌بندی جهت حل مشکلات آنهاست. در این پژوهش، دهکده‌زیستی به عنوان مجموعه‌ای از کنش و واکنش مؤلفه‌های جاذبه طبیعی، دهکده‌زیستی رفاهی، دهکده‌زیستی اقتصادی، دهکده‌زیستی فرهنگی، تقدیرگرایی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، طرح-های منابع طبیعی، مشارکت اجتماعی و عوامل فردی در نظر گرفته شد.

دهکده سیدعلی با توجه موقعیت قرارگیری‌اش نسبت به روستاهای اطراف و نیز به دنبال قدمت کم شکل‌گیری آن، از لحاظ زیرساخت و امکانات اولیه زندگی دچار کمبودهای زیادی است. وضع بد بهداشتی، پایین بودن میزان درآمد، وضع نامناسب تغذیه، پایین بودن میزان سواد و جوانی جمعیت از علل کم-توسعه‌یافتگی این دهکده محسوب می‌شوند. این درحالی است که تحقیقات نشان داده جوانان در روستاهای محروم و کم امکانات، انگیزه مهاجرت بیشتری دارند (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۲).

جدول ۳. رابطه بین تحصیلات با دهکده‌زیستی پایدار

متغیر	گروه‌ها	تعداد	درصد	میانگین	انحراف معیار	F	Sig
تحصیلات	بی‌سواد	۱	۱۱/۱۱	۶/۲۰۷	-	۶/۷۷۲	۰/۰۳۵
	نهیضت	۰	۰	۰	۰		
	زیردیپلم	۸	۸۸/۸۸	۴/۴۵۲	۰/۶۳۵		
	دیپلم	۰	۰	۰	۰		
	کاردانی	۰	۰	۰	۰		
	کارشناسی	۰	۰	۰	۰		
	ارشد	۰	۰	۰	۰		
	دکترا	۰	۰	۰	۰		
	مجموع	۹	۱۰۰	۴/۶۴۷	۰/۸۳۴		

جدول ۴. همبستگی بین متغیرها (همبستگی پیرسون)

تحصیلات	مدت اقامت	اندازه خانواده	جنسیت	سن	مشارکت اجتماعی	طرح‌های منابع طبیعی	انسجام اجتماعی	تقدیرگرایی	فرهنگی	اقتصادی	رفاهی	متغیرها
۰/۳۴۴	۰/۱۴۰	۰/۳۱۷	۰/۵۷۴	۰/۳۲۲	۰/۵۶۸	۰/۰۴۲	۰/۰۷۳	۰/۳۰۵	۰/۳۳۳*	۰/۲۶۶	۰/۲۹۳	جاذبه طبیعی
۰/۰۵۳	۰/۳۳۰	۰/۳۶۳	۰/۵۳۳	۰/۴۲۱	۰/۴۵۲	۰/۰۵۹	۰/۳۴۵	۰/۱۲۰	۰/۳۶۰	۰/۳۷۱	۰/۳۷۱	رفاهی
۰/۳۵۹	۰/۵۶۲	۰/۲۵۰	۰/۶۰۷	۰/۱۲۶	۰/۰۰	۰/۱۶۸	۰/۰۶۸	۰/۴۰۹	۰/۳۹۱			اقتصادی
۰/۱۰۴	۰/۳۰۵	۰/۱۸۳	۰/۹۰۱**	۰/۰۶۶	۰/۳۶۴	۰/۰۰	۰/۴۳۹	۰/۳۶۸				فرهنگی
۰/۲۸۲	۰/۲۲۳	۰/۴۱۱	۰/۳۲۲	۰/۵۶۲	۰/۱۷۱	۰/۴۱۸	۰/۰۸۸					تقدیرگرایی
۰/۳۹۹	۰/۲۰۰	۰/۳۳۹	۰/۵۶۳	۰/۳۳۳	۰/۲۹۹	۰/۰۷۳						انجام اجتماعی
۰/۰۳۱	۰/۳۳۸	۰/۳۴۶	۰/۰۶۱	۰/۱۲۳	۰/۱۳۰							طرح‌های منابع طبیعی
۰/۰۰	۰/۰۸۶	۰/۳۶۷	۰/۳۵۴	۰/۱۶۸								مشارکت اجتماعی
۰/۱۴۴	۰/۰۳۰	۰/۲۹۴	۰/۱۸۱									سن
۰/۲۵۰	۰/۰۴۱	۰/۱۸۹										جنسیت
۰/۵۶۷	۰/۳۳۳											اندازه خانواده
۰/۳۲۶												مدت اقامت

* همبستگی در سطح معناداری بالای ۹۵ درصد ** همبستگی در سطح معناداری بالای ۹۹ درصد

راستی و همکاران (۱۳۹۳) نیز بهبود سطح رفاه اجتماعی روستانشینان را در این زمینه مؤثر دانسته‌اند. لذا بهبود وضعیت زیرساخت‌ها و خدمات زیربنایی و رفاهی همانند آب آشامیدنی، برق، گاز، جاده و غیره برای تسهیل زندگی افراد در این مکان ضروری است. این امر می‌تواند با زمینه‌سازی جهت جذب سرمایه‌گذاران و تشویق آنان به سرمایه‌گذاری در این منطقه انجام گیرد.

طبق نتایج تحقیق، جاذبه طبیعی یکی از مهمترین عوامل ماندگاری افراد در دهکده‌شان است. در همین راستا، نتایج تحقیق رستمعلی‌زاده (۱۳۹۶) با عنوان جاذبه و دافعه روستایی و تأثیر آن بر ماندگاری یا تمایل به مهاجرت در میان جوانان روستایی شهرستان‌های هشترود و اسکو، نشان می‌دهد بر اساس اولویت‌های افراد پاسخ‌دهنده، عوامل طبیعی همانند آب و هوا و طبیعت روستا اولویت اول جاذبه‌های زندگی روستایی بوده‌اند و موارد دیگری مانند روابط و مناسبات اجتماعی خوب، غنای فرهنگی و تاریخی روستا، آرامش و آسایش زندگی نیز به عنوان جاذبه‌های دیگر در زندگی روستایی تعیین شدند. این جاذبه‌ها که به نوعی اغلب اجتماعی، فرهنگی و محیط‌زیستی‌اند، اگر با جاذبه‌های اقتصادی در هم آمیزند می‌توانند عاملی در جهت ترغیب جوانان برای ماندن در روستاها باشند.

رهاسازی زباله‌ها و پسماندها در اطراف خانه‌ها علاوه بر ایجاد منظره‌ی زشت و ناپسند موجب ایجاد بیماری و جمع شدن حشرات موذی شده است. به همین منظور برای جلوگیری از رهاسازی زباله‌ها در طبیعت بایستی اقدامی مؤثر صورت گیرد. همچنین حساس‌سازی و آگاهی‌بخشی به افراد درباره پاکسازی و رعایت بهداشت خود و محیط، می‌تواند گامی مؤثر تلقی شود. از طرف دیگر، خانه‌های این دهکده اکثراً از مصالح با استقامت کم ساخته شده‌اند. حتی زلزله‌های ناچیز اخیر خراسان رضوی، باعث ترک برداشتن دیوار برخی از منازل گشته که نشانه ایمن نبودن

منازل است. نتایج افتخاری و همکاران (۱۳۹۷) نشان داد که مقاوم‌سازی مسکن روستایی سبب ارتقاء زیست‌پذیری منطقه مورد مطالعه شده است و تأثیراتی همچون افزایش تمایل به ماندگاری در روستا و جلوگیری از مهاجرت به شهرها و نیز اثرات مثبت دیگری داشته است. به هر حال، با توجه به چکه کردن سقف‌ها و نشی در اثر باران، بایستی ابنیه و مسکن دهکده بهسازی و مقاوم‌سازی شوند.

کارآفرینی جزئی از سیاست‌های راهبردی در جهت توسعه و عمران روستایی محسوب می‌شود (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۲). افراد روستانشین با درآمد فصلی حاصل از کشاورزی، ممکن است در فصول دیگر به دلیل عدم کسب درآمد، دوباره تصمیم به مهاجرت بگیرند (محمودی و همکاران، ۱۳۹۶). در این میان لازم است به بحث ایجاد شغلی برای روستاییان در کنار کشاورزی آنان توجه شود تا ضمن داشتن درآمد در همه فصول سال، امنیت شغلی هم داشته باشند. همچنین بایستی با توجه به مفهوم کارآفرینی سبز، ایجاد شغل و زمینه‌های اشتغال در عرصه‌های مختلف با پتانسیل‌ها و استعدادها و شرایط محیطی، اجتماعی و اقتصادی منطقه سازگار باشد. اعطای تسهیلات بانکی بلاعوض و یا با بهره بانکی پایین، جذب سرمایه‌گذاران بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در روستاها و کوتاه‌کردن دست‌دالان و واسطه‌های مختلف فروش محصولات از راهبردهای توسعه اشتغال در مناطق روستایی محسوب می‌شوند (جمینی و همکاران، ۱۳۹۳).

امروزه در سطح جهانی، کارآفرینی زنان جزء موضوعات قابل توجه جهانی است زیرا که می‌تواند نقش برجسته‌ای در سلامت اقتصاد ملت‌ها داشته باشد (نحوی و کهنسال، ۱۳۹۱). زنان دهکده انگیزه و پتانسیل بالایی برای کارآفرینی در حوزه‌های مختلف دارند. فراهم‌سازی امکانات و شرایط برای شغل‌هایی همانند پرورش دام و طیور، صنایع دستی و یا در زمینه‌های هنری مانند خیاطی، عروسک‌سازی، گل‌سازی و غیره و به دنبال

مراتع اطراف دهکده توسط کاهش فشار چرای دام و جایگزین کردن مشاغل سازگار با محیط طبیعی می‌تواند در جلوگیری از تخریب مراتع حوضه مؤثر واقع شود. هر چند، اجرای طرح‌های منابع طبیعی و روش‌های مدیریت جامع منابع طبیعی، باعث بهره‌برداری بهینه از منابع پایه یعنی آب، خاک و پوشش گیاهی می‌شود (خشتابه و همکاران، ۱۳۹۷)، ولی تحقیقات ملکی و همکاران (۱۳۹۷) نشان داد بیشترین اثر طرح‌های اجرا شده در منطقه بر حل معضل سیل و بهبود وضعیت اقتصادی بهره‌برداران بوده است و متأسفانه تأثیر چندانی بر کاهش مهاجرت و بیکاری نداشته است. این هشدار برای رویکرد کنونی ماست.

تحقیقات متعددی در زمینه مشارکت مردم روستایی در طرح‌های منابع طبیعی انجام شده است. بر پایه نتایج پژوهش‌های رحیم‌زاده و چرمچیان لنگرودی (۱۳۹۸)، محمدی گلرنگ و همکاران (۱۳۹۶)، داداشی و شریفی (۲۰۱۱) و باقریان و همکاران (۲۰۰۹)، کسانی که نگرش مثبتی نسبت به طرح‌های منابع طبیعی دارند مشارکت بیشتری در آن طرح‌های نیز داشته‌اند. سطح مشارکت مردم محلی سبب توفیق یا عدم توفیق طرح‌های منابع طبیعی می‌شود (پروکپی، ۲۰۰۵). در نتیجه، لازم است تا جهت حل مشکلات روستا، از بخشی‌نگری و تک بعدی دیدن مسایل و موضوعات خودداری کرده و با رویکرد تفکر سیستمی مجموعه‌ای از عوامل مؤثر را شناسایی و نقاط ضعف‌ها را برطرف و نقاط قوت را تقویت نمود. به هر حال، چنین پژوهش‌هایی برای پایداری زیستی مناطق روستایی ضروری هستند.

آن همکاری در ایجاد بازار فروش برای محصولات می‌تواند به درآمدزایی و نیز استفاده از پتانسیل‌های زنان دهکده به عنوان نیمی از جمعیت، منجر شود. در همین زمینه، شایان و کهنه-پوشی (۱۳۹۲) در نتایج تحقیق خود کمبود اشتغال، بیکاری و کمبود درآمد در روستا را از دلایل اصلی مهاجرت دانسته‌اند. بر پایه نتایج اکبرپور و همکاران (۱۳۹۳) نیز، عامل اقتصادی مؤثرترین عامل بر روستا زیستی بدست آمد به طوری که درآمد بیشتر منجر به ماندگاری افراد در روستاها گردیده بود. نتایج پژوهش سجاسی‌قیداری و سعادت (۱۳۹۸) نشان می‌دهد در میان مؤلفه‌های افزایش تعلق مکانی و ماندگاری جوانان روستایی، مؤلفه اقتصادی و شاخص‌های مربوط به آن بیشترین تأثیر را داشتند. به عبارتی دیگر جوانان روستایی اغلب تمایلی به مهاجرت از روستا نداشته و این کمبودهای اقتصادی است که سبب مهاجرت اجباری آنها جهت دستیابی به فرصت‌های اقتصادی می‌گردد. به هر حال، نیاز است تا کارگاه‌های آموزشی مختلفی برای افراد دهکده برگزار گردد تا پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های افراد با توجه به علاقمندی‌های آنان، تقویت و به درآمدزایی سبز منجر گردد.

ارائه تسهیلات جهت تبدیل کشاورزی سنتی (زراعت) به صنعتی و به دنبال آن درآمدزایی بیشتر می‌تواند به بهبود وضعیت درآمدی افراد دهکده کمک شایانی کند. افراد روستا با اجاره دادن مراتع خود به دامداران روستاهای اطراف کسب درآمد می‌کنند. اما به علت نداشتن پروانه دامداری و نیز پروانه مرتعداری، چرا در مراتع بدون برنامه‌ریزی صورت می‌گیرد که از نتایج آن تخریب و تضعیف مراتع دهکده است. لذا توسعه، حفاظت و احیا

منابع

تعلق مکانی در روستاهای در حال توسعه، (مطالعه موردی شهرستان زرنديه). فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۵ (۴):

احمدی، ع.، و مهدوی، م. ۱۳۹۳. رابطه کیفیت زندگی و حس

جنگجو، م.، ۱۳۸۸. اصلاح و توسعه مرتع، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.

حقیان، ا.، حشمتی، غ.، بارانی، ح.، قربانی، ج.، حیدری، ق. ۱۳۹۵. مطالعه نظام دامداری سنتی متکی به عرصه مرتع در جوامع روستایی در روستاهای هدف منطقه بلده نور، استان مازندران. فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، ۳ (۴): ۵۰۸-۴۹۷.

حیدری ساریان، و.، باختر، س.، زیارتی، م. ۱۳۹۷. تأثیر سرمایه- اجتماعی بر توسعه پایدار کشاورزی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای استان کرمانشاه). مجله جغرافیا و پایداری محیط، ۲۷: ۷۴-۵۹.

خان محمدی، ا.، مهروان، ع. ۱۳۹۸. بررسی اثر استفاده از منابع تجدیدپذیر انرژی بر شاخص ردپای اکولوژیکی در محیط- های روستایی (مطالعه موردی روستای نجوهران استان کرمانشاه). مسکن و محیط روستا، ۱۶۵: ۹۷-۱۱۲.

خشتابه، ر.، اکبری، م.، کلاهی، م.، طالبان فرد، ع. ۱۳۹۷. تحلیل کمی وضعیت معیشتی ساکنان روستایی مناطق خشک با استفاده از شاخص های اجتماعی-اقتصادی. چهارمین کنگره بین المللی توسعه کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و گردشگری ایران، بهمن ماه ۱۳۹۷، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

راستی، ه.، و جهان تیغ، ر. ۱۳۹۳. سنجش میزان رفاه اجتماعی خانوارها در نواحی روستایی، (مطالعه موردی شهرستان زهک). فصلنامه پژوهش های روستایی، ۵ (۴): ۷۵۹-۷۷۹. رحیم زاده، ح.، چرمچیان لنگرودی، م. ۱۳۹۸. نقش نگرش روستاییان نسبت به طرح های آبخیزداری بر مشارکت آنها (مطالعه موردی: حوزه آبخیز سعیدآباد کیاسر). فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، ۶ (۱): ۸۷-۷۵.

رستمعلی زاده، و. ۱۳۹۶. جاذبه و دافعه روستایی و تأثیر آن بر مانگاری یا تمایل به مهاجرت در میان جوانان روستایی

افتخاری، ر.، لطفی مهری، ح.، پورطاهری، م.، طالبی فرد، ر. ۱۳۹۷. نقش مقاوم سازی مسکن روستایی در زیست پذیری روستاها (مطالعه موردی دهستان مهری، فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات برنامه ریزی سکونت گاه های انسانی، ۱۳ (۳) پیاپی ۴۴): ۵۴۳-۵۵۶.

افتخاری، ع.، رکن الدین بدری، ع.، پایدار، ا.، سوادی، ا. ۱۳۹۰. تحلیل ادراک روستاییان و پیشرفت زندگی و ابعاد و موانع آن. فصلنامه پژوهش های روستایی، ۳ (۲): ۷۴-۵۱.

اکبری، م.، مطیعی لنگرودی، ح.، رضوانی، م.، نوربخش، م. ۱۳۹۳. تبیین استراتژی مناسب ماندگاری جمعیت در سکونتگاه های روستایی، فصلنامه پژوهش های روستایی، ۵ (۴): ۸۹۳-۹۱۰.

اکبری، م.، دستورانی، م. و عباسی، ع. ۱۳۹۴. بررسی ساختار بندسارها به عنوان سازه های سنتی استحصال آب باران در مناطق خشک و نیمه خشک (مطالعه موردی: منطقه جنوب سبزوار). چهارمین همایش ملی سامانه های سطوح آبیگر باران، بهمن ۱۳۹۴، مشهد مقدس.

امینی، ع.، برومند، ت. ۱۳۹۴. تبیین جامعه شناختی عوامل مؤثر بر جمعیت گریزی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: پادانای سفلی، سمیرم)، مجله جامعه شناسی کاربردی، ۲۶ (۱).

ایزدی، ح.، و برزگر، س. ۱۳۹۲. کارآفرینی و توسعه روستایی آموزه هایی از تجارب کشور چین. فصلنامه پژوهش های روستایی، ۴ (۴): ۹۰۱-۹۱۸.

تقوی، ن.، ۱۳۹۱. جامعه شناسی روستایی، چاپ هشتم انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران.

جمینی، د.، تقدیسی، ا.، جمشیدی، ع. ۱۳۹۳. شناسایی راهبردهای توسعه اشتغال در مناطق روستایی با استفاده از مدل SWOT (مطالعه موردی دهستان بدر، شهرستان روانسر). فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، ۱ (۴): ۱۴۹-۱۳۳.

مشکلات. فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۱۳۳: ۱۰۱-۱۱۵.

فخرایی، س.، عبدی، م.، بررسی عوامل مؤثر در مهاجرت روستاییان به شهر میاندوآب در سال ۱۳۸۹، مطالعات جامعه‌شناسی، ۴ (۱۳): ۳۳-۴۶.

فراهانی، ح.، حاجی حسنی، س. ۱۳۹۲. ارزیابی ظرفیت‌های نواحی روستایی برای توسعه کارآفرینی و توانمندسازی روستاییان، مطالعه موردی روستاهای بخش شال شهرستان بوبین زهرا. فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۵ (۴): ۷۱۵-۷۴۸.

قدیری معصوم، م.، یوسفی، ح.، اکبرپور سراسکانرود، م.، خلیلی، ا. ۱۳۹۱. تعارض روستا‌گرایی جوانان با توسعه روستایی. فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۳ (۲): ۹۷-۱۱۸.

کاظمی، ن.، ۱۳۹۴. گروه‌های متفاوت روستایی و حفاظت از محیط زیست. فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۱۵۵: ۱۴۳-۱۵۷.

گنج‌بخش، ف.، کلاهی، م. ۱۳۹۸. اهمیت دانش بومی استحصال آب باران، هشتمین همایش ملی سامانه‌های سطوح آبگیر باران. آذرماه ۱۳۹۸، دانشگاه فردوسی مشهد.

محمدی گلرنگ، ب.، سی‌لای، ف.، صارمی، س. ۱۳۹۶. بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های مرتع و آبخیزداری (مطالعه موردی حوزه آبخیز کوشک‌آباد-خراسان رضوی). پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۶ (۱): ۴۹-۶۸.

محمودی، م.، دانشور کاخکی، م.، شاهنوشی فروشانی، ن. ۱۳۹۶. محمدی، ح.، ارائه راهکارهای مناسب برای ماندگاری افراد در روستاها (مطالعه موردی شهرستان‌های منتخب استان کرمانشاه)، سومین کنفرانس بین‌المللی مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی، تیرماه ۱۳۹۶.

مطیعی لنگرودی، ح.، ریاحی، و.، جلالیان، ح.، احمدی، ا. ۱۳۹۸. تحلیل سطوح پایداری معیشت روستاییان (مطالعه موردی

شهرستان‌های هشترود و اسکو، توسعه محلی (روستایی-شهری)، ۹ (۱): ۱۷۰-۱۴۵.

رستمعلی‌زاده، و.، قاسمی، ا.، رستمی، ن. ۱۳۹۲. عوامل مؤثر بر ماندگاری جوانان روستایی، (مطالعه موردی: شهرستان اهر). مجله پژوهش‌های روستایی، ۴ (۳): ۵۰۵-۵۳۴.

رضوانی، م.، منصوریان، ح.، و احمدی، ف. ۱۳۸۸. ارتقای روستا به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی، (مطالعه موردی شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان). فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۱ (۱): ۳۳-۶۵.

رومیانی، ا. ۱۳۹۲. ارزیابی نقش جریان سرمایه‌های شهری-روستایی در توسعه گردشگری پایدار، (مطالعه موردی: دهستان حصار ولیعصر- شهرستان بوئین زهرا). پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه زنجان، ۲۸-۲۹.

سجاسی قیداری، ح.، سعادت‌تی، ر. ۱۳۹۸. عوامل و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر افزایش تعلق مکانی و ماندگاری جوانان در محیط‌های روستایی (مطالعه موردی دهستان فضل شهرستان نیشابور). نشریه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۳ (۶۹): ۱۲۶-۱۰۵.

سجاسی قیداری، ح.، فعال جلالی، ا. ۱۳۹۵. تحلیل و بررسی نگرش محیط‌زیستی در بین زنان روستایی، (مطالعه موردی دهستان زنگلانلو). همایش ملی زن و پایداری منابع طبیعی ومحیط‌زیست در مناطق روستایی، مهرماه ۱۳۹۵، دانشگاه فردوسی مشهد.

شایان، ح.، کهنه‌پوشی، س. ۱۳۹۲. بررسی علل مهاجرت‌های روستا-شهری در بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان. مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۳: ۱۱۵-۱۴۱.

عزمی، آ.، مطیعی لنگرودی، ح. ۱۳۹۰. مروری بر مشکلات زیست محیطی روستاهای ایران و راهکارهای حل این

- management programs in Iran. *European Journal of Scientific Research*, 34: 428-441.
- Dadashe, MA. and Sharifi, MA. 2011. Investigate and identify factors affecting the success of biological watershed operation of Gilan. *Middle-East Journal of Scientific Research*, ۱۰(1):21-27.
- Jones, N. 2010. Environmental activation of citizens in the context of policy agenda formation and the influence of social capital. *The Social Science Journal*, 47(1), 121-136.
- Masika, R., and Joekes, S. 1997. Environmentally sustainable development and poverty: a gender analysis. *Institute of Development Studies at the University of Sussex*.
- Oddershede, A. Arias and H. Cancino. 2007. Rural development decision support using the Analytic Hierarchy Process, *Mathematical and Computer Modeling*, 46 (7-8).
- Plaster, E., 2002. Soil Science and Management, Second Eds, *Delmar Publisher Inc.*:182.
- Prasica, Y., and Sutikno, F. R. 2015. Gender Equality and Social Capital as Rural Development Indicators in Indonesia (Case: Malang Regency, Indonesia). *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 211, 370-374.
- Prokopy, L. 2005. The Relationship Between Participation and Project Outcomes: Audience from Rural Water Supply Projects in India, *Journal of world development*, 33: 1801-1819.
- Shahvali, M., 2005. A Review of the book: ground work for community – Based conservation: strategies for social research, *community development journal*, oxford university press.
- روستاهاى شهرستان سقز). فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، ۶ (۱): ۱۹-۳.
- ملکی، م.، دهقانی بیدگلی، ر.، قانع مقدم، ر. ۱۳۹۷. بررسی اثرات طرح‌های منابع طبیعی و آبخیزداری اجرا شده با مشارکت بهره‌برداران حوزه در توسعه روستا، مطالعه موردی: حوزه قره شیران شهرستان نیر استان اردبیل، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، ۵ (۳): ۳۶۲-۳۴۷.
- مولان‌نژاد، ل.، یعقوبی، ج.، خضولو، ب. ۱۳۹۵. عوامل مؤثر بر ترغیب کشاورزان به مشارکت در برنامه‌های مدیریت آب و آبخیزداری در شهرستان میاندوآب. یازدهمین همایش ملی علوم و مهندسی آبخیزداری ایران، دانشگاه یاسوج، ۲۹-۲۰.
- نحوی، ا.، کهنسال، م. ۱۳۹۱. عوامل مؤثر بر پیشرفت زنان کارآفرین (مطالعه موردی: زنان استان مازندران)، زن و مطالعات خانواده، ۱۱ (۳): ۹۵-۱۱۱.
- یاری حصار، ا.، بدری، ع.، پورطاهری، م.، و فرجی سبکبار، ح. ۱۳۹۰. سنجش و ارزیابی پایداری حوزه روستایی کلان شهر تهران. پژوهش‌های روستایی، ۲ (۴): ۸۹-۱۲۲.
- یزدانی، ر.، خیراندیش، م.، محمدی خیاره، م.، امینی، ه. ۱۳۹۷. تأثیر نوآوری بر توسعه روستایی با تأکید بر نقش میانجی کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی خراسان شمالی)، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، ۵ (۴): ۴۵۳-۴۴۱.
- Aye, T. T. 2018. The Role of Rural Women in Environmental Management in Myanmar: A Case Study of Ngaputaw Township.
- Bagherian, R, Bahaman, A. S, Asnarulkhadi, A. S. and Shamsuddin, A. 2009. A soci exchange approach to people's participation in watershed

---

Sustainable Rurality in Seyyed Ali Watershed, Mashhad County, Iran

Fatemeh Ganjbakhsh¹, Mahdi Kolahi^{2*}

Submitted: 10 March 2020

Accepted: 27 June 2020

Abstract

The resident life sustainability is very threatened despite the sole proprietorship and high potential of the natural resources of Seyyed Ali Watershed in the Razavi district of Mashhad County, Khorasan_Razavi Province, Iran, and also due to the deprivation and severe poverty. The research applied at 2019 and aimed to investigate different aspects of sustainable rurality as well as to analyze the natural benefits to achieve relative independence in the livelihood. The statistical population was all individuals above 18, living in the watershed. The required data and information were collected through three methods, including field survey, in-depth interviews with residents as well as completing forms and researcher-made questionnaires. The results indicate that the residents of the basin are a family community. The village lacks almost all infrastructure facilities. Based on the results, the variables of natural attraction, fate, social cohesion, and social participation were the main factors affecting sustainable rurality. Poor health, low income, poor nutrition, low literacy, and the young population were the causes of underdevelopment. Surveys showed that the watershed has a high potential for investment. Besides, the potential for alternative livelihoods is high that can contribute to the livelihood and socio-biological life of the region. However, watershed residents must interact with institutions, particularly entrepreneurship and rural development.

Keywords: Bio-sustainability, Alternative Livelihoods, Nature Conservation, Sustainable Rurality, Empowerment.

---

1 - Student, Faculty of Natural Resources and Environment, Ferdowsi University of Mashhad

2 - Assistant Professor, Faculty of Natural Resources and Environment, Water and Environment Research Institute, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

(* - Corresponding Author Email: MahdiKolahi@um.ac.ir)

DOI: 10.22048/rdsj.2020.222967.1840